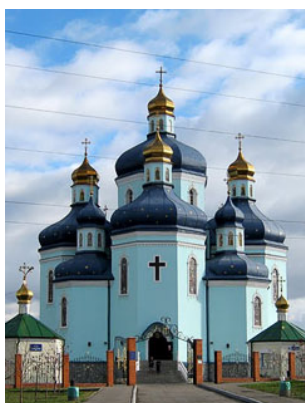

І. Ю. Зінов'єва

Кривий Ріг

КРИВИЙ РІГ – місто обласного значення Дніпропетровської області, центр [Криворізького залізорудного басейну](#), райцентр. Р-ни міста: Дзержинський, Довгинцівський, Жовтневий, Інгулецький (див. [Інгулець](#)), Саксаганський, Тернівський, Центральні-Міський. Міськраді підпорядк. с-ща Авангард, Гірницьке, Коломійцеве, Степне та села Новоіванівка і Тернуватий Кут. Знаходиться у центр. частині Укр. кристаліч. масиву при злитті річок [Інгулець](#) і [Саксагань](#) (бас. [Дніпра](#)), за 448 км від Києва та за 168 км від обл. центру. Площа 430 км². Має протяжність автомобіл. маршрутом з Пн. на Пд. 126 км (найбільша в Європі).

За даними Всеукр. перепису 2001, насел. Криворіз. міськради становило 712 507 (складає 92,6 % до 1989), К. Р. – 668 980 (92,4 %), м. Інгулець – 38 986 (102,5 %), смт Зелене (обидва наприкінці 2002 включені до складу К. Р.) – 1048 (82,5 %) осіб. Залізнич. вузол, міжнар. аеропорт. Функціонують 116 автобус., 26 тролейбус. і 20 трамвай. маршрутів.

На тер. К. Р. виявлено поселення від часу пізнього палеоліту до епохи раннього заліз. віку, є 43 кургани різних культур. У 17–18 ст. тут існувало бл. 10 козац. зимівників. Зимівник К. Р. уперше згадується у серед. 17 ст. 1734 він, ймовірно, був відновлений і увійшов до новоствореної Інгулець. паланки. Його спорудження низка дослідників пов'язує з козаком І. Рогом, який у 1660–70-х рр. був кошовим отаманом Чортотлиц. Січі. За ін. версією, свою назву місто отримало від форми кривого мису (рогу) при злитті Інгульця та Саксагані. Від 1770 тут розташовувалася ставка коша Запороз. Січі. Побл. кургану Цар. Могила тривалий час зберігалися залишки фортифікац. споруд. Від 1775 проходив новий пошт. тракт, який зв'язував Кременчук (нині місто Полтав. обл.) із Кінбурн. (нині тер. Очаків. р-ну Микол. обл.) і Очаків. (нині місто) фортецями, де розміщувалися рос. війська. 25 квітня (8 травня)

того ж року побл. зимівника К. Р. засн. одну з пошт. станцій цього тракту. Спочатку пошту обслуговували 5 козаків, які мешкали у землянках. Побл. станції утворилося поселення К. Р., яке згодом отримало статус держ. слободи. Від 1781 – волос. центр. У цей період нараховувалося 68 дворів, мешкало 216 осіб чол. статі. 1791 вийшла перша наук. праця, яка містила опис Криворіжжя, – книга Й.-А. Гюльденштедта (побував у цій місцевості 1774) «Путешествие через Россию и в Кавказских горах». Уперше доклад. опис криворіз. заліз. руд зробив В. Зуєв, який відвідав К. Р. 1781. У 1799 тут мешкало 762, 1804 – 1623 особи. 1817–57 – військ. поселення (від 1852 – полк. село), у якому розташовувалися 2 ескадрони Бузького улан. полку. Від 1860 – містечко Херсон. пов. Херсон. губ.

1881 розпочато пром. освоєння заліз. руд Кривбасу. Воно пов'язане з ім'ям О. Поля (1832–90), який був співзасн. АТ криворіз. заліз. руд. Тоді ж відкрито перший на Криворіжжі Саксаган. рудник з видобутком руди кар'єр. способом. О. Поль започаткував також і археол. дослідж. краю, зокрема 1866 проводив розкопки у Гайдамац. печері Дубової балки та у балці Ковальського. 1881–84 прокладено Катеринин. залізницю, яка зв'язала Кривбас із пром. р-нами Донбасу та Придніпров'я. На поч. 20 ст. діяло 79 рудників. 1892 задано першу домну Гданців. чавуноливар. заводу. Наприкінці 19 ст. на тер., що входить до складу сучас. міста, проживало 35 тис. осіб. Під час воєн. дій 1918–20 влада неодноразово змінювалася. Від 1919 – місто. 1919–23 – центр повіту, 1923–30 – округи, 1923–31, 1939–59 та від 1965 – р-ну. Від 1932 – у складі Дніпроп. обл. 1922 створ. трест «Південруда», який об'єднав залізні та марганц. рудники. 1930 у К. Р. почала діяти гол. контора тресту «Руда», 1934 уведено в експлуатацію першу домну комбінату [«Криворіжсталь»](#), 1940 – найбільшу на той час у СРСР шахту «Гігант». 1941 функціонувало 13 рудоуправлінь. За переписом 1939, насел. складало 197 621 особа. На 1 січня 1941 тут проживало 212 878 осіб. Від 14 серпня 1941 до 22 лютого 1944 – під нім.-фашист. окупацією. Діяло рад. і ОУНів. підпілля. 1959 мешкало бл. 387,6 тис., 1979 – 650,1 тис. осіб.

Сучас. К. Р. – це великий індустр. центр. Окрім багатих запасів заліз. руд, є поклади бурого вугілля, бокситів, вапняків, доломітів (40 % баланс. запасів України), покрівел. і тальк. сланців, сурику, вохри, буд. пісків, суглинків, скандію, ванадію. Є мінерал. води. Криворіз. індустр. регіон відіграє провідну роль в економіці України, є осн. сировин. базою для розвитку чорної металургії, має стратег. значення для екон. незалежності та безпеки держави. Частка продукції у структурі ВВП України складає бл. 6,4 %, у експорт. потенціалі – 7 %. Працюють 87 великих підприємств: чорної металургії, маш.-буд., буд. матеріалів, хім., полігр., деревооброб., легкої, харч. та ін. галузей. Вироб.-во непродовол. товарів нар. споживання в місті здійснюють понад 40 підприємств різних форм власності. Продукти харчування виготовляють 16 великих і 80 дріб. підприємств. Серед провід. підприємств – комбінат «Криворіжсталь» («Арселор Міттал Кривий Ріг»; див. також [Криворізький коксохімічний завод](#)), [Інгулецький гірничозбагачувальний комбінат](#), [Південний гірничозбагачувальний комбінат](#), [Північний гірничозбагачувальний комбінат](#),

«Суша балка», Центральний гірничозбагачувальний комбінат, [«Кривбасвибхпром»](#), [Криворізький суриковий завод](#), [Криворізький залізорудний комбінат](#), [Криворізький завод гірничого обладнання](#), [Криворізький турбінний завод «Констар»](#), [«Кривий Ріг цемент»](#).

У К. Р. – інститут [«Кривбаспроект»](#), [«КриворіжНДПрудмаш»](#), *Промислової медицини Український науково-дослідний інститут*; [Криворізький національний університет](#) (див. також [Безпеки праці та екології в гірничорудній і металургійній промисловості Український державний науково-дослідний інститут](#), [Гірничорудний інститут Державний науково-дослідний](#), [Криворізький технічний університет](#), [Криворізький державний педагогічний університет](#)), факультети Запоріз. університету, навч. центри Одес. юрид. академії, Донец. університету економіки торгівлі, Харків. університету радіоелектроніки, Харків. автомобілі.- дорож. університету, Нац. транспорт. університету, філії Міжнар. університету фінансів, Запоріз. інституту економіки та інформ. технологій, Європ. університету, інститути Міжрегіон. академії упр. персоналом, Кременчуц. університету економіки, інформ. технологій і управління, Інститут ділового адміністрування, [Криворізьке обласне музичне училище](#); 147 заг.-осв. (18 ліцеїв, г-зій, спеціаліз. шкіл, колегіумів) і 174 дошкіл. вихов. заклади; 26 Палаців культури та клубів, [Криворізький історико-краєзнавчий музей](#), [Криворізький державний цирк](#), [Криворізький академічний міський театр драми та музичної комедії ім. Т. Шевченка](#), [Криворізький міський театр ляльок](#), Криворізька обласна наукова медична бібліотека, 52 міські б-ки, 13 муз., 2 естет. виховання та 4 художні школи; 52 міські заклади охорони здоров'я; 12 готелів. Є [Криворізький ботанічний сад НАНУ](#). 557 га займають 57 садів і парків, 589,8 га – 149 скверів та 46 зелених масивів і зон відпочинку.

Виходять газети «Сільське Криворіжжя», «Червоний гірник», «Вісник Кривбасу», «Авангард», «Биржа», «Вісті з економічного», «Вместе профинфо», «Гірничий інженер», «Домашня газета», «Єдність і сила», «За агломерат», «Звезда-4», «Інгулецький вісник», «Кривой Рог вечерний», «Криминал Кривбасса», «Металлург», «Під знаком руди і металу», «Прогрес», «Промінь Просвіти», «Пульс: новини, факти, коментарі», «Ремонтник», «Русская газета», «Телик», «Університетські новини», «Християнская жизнь», «Шахтар Кривбасу»; журнали [«Відомості Академії гірничих наук України»](#), [«Кур'єр Кривбасу»](#), «Саксагань». Функціонують 44 нар. і 18 зразк. аматорських колективів. За останні роки понад 20 колективів стали лауреатами міжнар. і всеукр. конкурсів. Місто – центр фестивалів «Горизонти джазу», «Кубок Кривбасу» (обидва – міжнародні), «Джаз і юність», «Маски», «Молодий цирк України», «Співограй», «Срібне джерельце», «Струна тернова», «Україна моя», «Чарівна флейта», хорової духової музики. Діють 17 стадіонів, 14 плавал. басейнів, 59 фізкультурно-оздоров. центрів, 19 спорт. шкіл, низка спорт. залів, стрілец. тирів, спорт. майданчиків. 1959–2013 функціонував криворіз. футбол. клуб «Кривбас» (від 1992 виступав у Прем'єр-лізі України).

Реліг. громади: УПЦ КП, УПЦ МП, юдеїв, адвентистів сьомого дня, євангел. християн-баптистів, свідків Єгови, християн віри євангельської. Пам'ятки архітектури: житл. будинки на проспекті К. Маркса, № 35 (кін. 19 ст.), 36 (1935), 16, 18, 19 (усі – 1950), вул. Першотравнева, № 11 (1930), корпуси тех. університету на вул. Пушкіна, № 37 (1932) та 44 (1940), кінотеатр ім. Леніна на проспекті К. Маркса, № 2 (1947–49, нині церква св. Миколая та розважал. комплекс), готель «Металург» на проспекті К. Маркса, № 14 (1950), театр драми і муз. комедії ім. Т. Шевченка на проспекті К. Маркса, № 23 (1951), Головоштамт на проспекті К. Маркса, № 26 (1958), адм. будинок об'єдн. «Кривбасшахтопроходка» та «Південруда» на проспекті К. Маркса, № 1 (1953, нині розташ. держ. і комерц. організації). Встановлено 99 пам'яток монум. мистецтва, з них 66 пов'язані з подіями 2-ї світової війни.

Серед видат. уродженців – фахівці у галузі гірн. справи [П. Бересневич](#), [Ю. Вілкул](#), [А. Давидкович](#), [М. Дядечкін](#), [С. Жуков](#), [І. Каварма](#), А. Каталанець, [Е. Корнет](#), [Є. Несмашний](#), [В. Перегудов](#), [С. Толмачов](#), [В. Трегубов](#), [Е. Файнштейн](#), [П. Федоренко](#), [В. Цариковський](#), математики [В. Завсігдашній](#), [В. Іцхакін](#), фахівець у галузі теплоенергетики [О. Замицький](#), фахівець у галузі інформ. технологій [О. Зеленський](#), філософ [В. Капіца](#), історик [В. Стецкевич](#), правознавець [Л. Давиденко](#), економіст А. Турило; письменник [О. Гуреїв](#); засл. художник України [Є. Лещенко](#); артисти балету, балетмейстери [Н. Семизорова](#) (нар. арт. РРФСР, засл. арт. УРСР) і [В. Малахов](#), нар. арт. України – актори [С. Романюк](#) і [Л. Смородіна](#), співак [В. Маренич](#) (*Мареничів тріо*); плавець [С. Фесенко](#), армрестлер [Д. Ципленков](#); Герої Рад. Союзу [Дмитро](#) (двічі) і [Борис](#) Глинки, [Ю. Должанський](#), [В. Найденко](#), [Г. Скляр](#), [Д. Шконда](#). З містом пов'язані життя та діяльність фахівця у галузі гірн. справи, академік НАНУ [Г. Малахова](#), петрографа, чл.-кор. АН УРСР [С. Родіонова](#), фахівців у галузі гірн. справи [Ю. Астаф'єва](#), [В. Бизова](#), [В. Близнюкова](#), [М. Гумінського](#), [Г. Китача](#), [М. Правицького](#), [І. Ривкіна](#), [А. Темченка](#), [В. Щелканова](#), [О. Ягупова](#), геологів [Г. Войткевича](#), [В. Махлаєва](#), [В. Натарова](#), фахівця у галузі гірн. техніки [І. Бегагоєна](#), фахівця у галузі металургії [Г. Губіна](#), геодезиста [Й. Рейзенкінда](#); письменників [П. Глазового](#), [Г. Гусейнова](#), [М. Олійника](#), [Д. Ткача](#), [В. Шаблія](#), [Л. Юхвіда](#); художників [Г. Синиці](#) (засл. художник України) та [Л. Давиденка](#) (голова міської організації НСХУ); акторів театру – нар. арт. України [В. Полубоярцева](#), засл. арт. України [Т. Брисіної](#), [В. Короленка](#) та [Г. Сьомки](#), засл. діячів мистецтв України [Г. Мусатової](#) та [В. Сьомки](#).

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Варгатюк П. Криворіжжя: Путівник. Дн., 1969;
2. Кривому Рогу – 200. Дн., 1975;
3. Новик Л. И., Кан Д. И. Кривой Рог: Путеводитель-справоч. Дн., 1986;
4. Мельник О. О., Балабанов С. В. Історична енциклопедія Криворіжжя. Т. 1. Кривий Ріг, 2007.

Бібліографічний опис:

Кривий Ріг / І. Ю. Зінов'єва// Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-187>. – Останнє поновлення : 2023.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).